

AVRUPA'DA BİRLİK VE BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ (I)

Yrd. Doç. Dr. Yalçın ALGANER*

Müzeyyen Özlem ÇETİN**

Özet

Avrupa Birliği (AB), 50 yıldır Avrupa'da barış ve güveni tesis etmeye çalışmış ve pek çok konuda da başarılı olmuş bir uluslararası (supranational) birlik hareketidir. Avrupa'da birlik fikri ve hareketlerinin, 50 yıl öncesinden çok daha eskilere dayandığı görülmektedir. Avrupa tarihi derinlemesine incelendiğinde, birlik ve bütünleşme hareketlerinin yüzyıllar öncesinde başladığı ve çok çarpıcı ve etkin sonuçlar, hatta bu yönde belirli başarılar elde edildiği de görülmektedir. Bu makalede, Avrupa'da birlik hareketleri, kronolojik seyri itibarıyla ele alınmakta, Avrupa'yı bütünleşmeye iten nedenler incelenmektedir. Avrupa Birliği projesi, yüzyıllardır savaşlardan yorulmuş, yaşlı kıta Avrupa'sının, barış ve huzur arayışlarının bir sonucu olarak mı ortaya çıkmıştır? Bu oluşuma varma yolunda, uzun yıllar süren savaşlar yaşanmış ve her savaş sonrasında da, ne ilginçtir ki, birlik ve bütünleşme girişimlerinde bulunulmuş, fakat başarısız olunmuştur. Sürekli bütünleşmenin ve dolayısıyla da beklenen, arzulanan birliğin kurumsal olarak sağlanabilmesi ise, ancak 1950'lerden sonra mümkün olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa'da birlik ve bütünleşme, Otuz Yıl Savaşları, Westphalia Barışı, Uluslararası Pan Avrupa Hareketi, Paris Antlaşması, Avrupa Birliği (AB).*

* Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

E-posta: yalganer@marmara.edu.tr

** Marmara Üniversitesi, S.B.E. Maliye Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

E-posta: mozemcetin@mynet.com

UNION AND INTEGRATION MOVEMENTS IN EUROPE (PART 1)

Abstract

European Union (EU) as a supranational characteristic, from 50 years on, making an effort to establish and to sustain the peace and confidence in Europe. In our opinion, EU was and still is, rather successful, especially concerning unity and integration concepts. But we know perfectly that the history of the union movements in Europe, is going even to the antiquity era. Especially, the Middle Ages, the millennium between year 500 and 1500, has traditionally been considered as an are of obscurity and decay in the history of Europe. So we can express at least that, union concept in Europe is not only the achievement and the consequence to the last 50 years. In this article, the philosophy of the union in Europe and as a consequence of all the related events have been examined. After a very long and wearing wars, political and social quarrels, EU project and conception raised in 1950's, as a rather successful but incomplete result and achievement of the union in Europe.

Key Words: *Unity and integration in Europe, Thirty Years War, Peace of Westphalia, International Pan European Movement, Treaty of Paris, European Union (EU)*

1. Giriş

Avrupa Birliği (AB), küreselleşen dünyada belki de gösterilebilecek en başarılı bütünleşme hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda genel bir fikir birliği tesis edilmiştir.

Küreselleşme olgusu içerisinde yerini bulan “uluslarüstü - supranational” güç tanımına tam olarak uymasa da, AB, en azından ulus devletlerin kimliklerini içinde barındıran ve uluslarüstü yapıya doğru önemli adımlar atan bir entegrasyon hareketi olarak kabul edilebilir.

Geçtiğimiz Mart ayında 50. kuruluş gününü kutlayan AB, özellikle son dönemde kendi içinde bazı sorunlar yaşasa da, temel kuruluş amacı olan barış ortamının sağlanmasında ve sürdürülebilmesinde oldukça başarılı olmuştur.

Avrupa'nın tüm tarihinin, ama özellikle de son beş yüz yılının savaşlarla dolu olduğu bilinmektedir. Ancak yaşanan her savaş, barışa duyulan özlemi artırmış ve kıta üzerinde sürdürülebilir bir barışın sağlanması fikri daima savaş fikri ile beraber var olmuştur. Böylesine iddialı ve kalıcı bir barışın sağlanmasının tek yolu ise Avrupa devletlerinin bir araya gelmesi, hatta tek bir çatı altında birleşmesi olarak görülmüş ve ifade edilmiştir.

Avrupa geleneği, kaynaklarını, antik çağda, putperestlikte ve Hristiyanlıkta bulmuştur. Bu gelenekçilik anlayışı, ortaçağda ve modern çağdaki bölünmelere, parçalanmalara rağmen durmamıştır. XIX. ve XX. yüzyıllarda en önemli değişimleri ve yırtılmaları yaşamış olan Avrupa, gene bu aynı dönemlerde en başarılı birleşme çalışmalarını yapmış ve olumlu neticeler almıştır.

AB'nin tam olarak anlaşılabilmesi ve kavranabilmesi için, Avrupa'da birlik hareketlerini tarihsel kronolojisi içinde incelemek ve değerlendirmek, gittikçe daha büyük bir önem ve gereklilik arz etmektedir.

Bu bağlamda, çalışmamızda, önce Antik Yunan'da ve sonrasında da Antik Roma'da uygarlığın ve kültürün, hümanizm kavramına bağlanmasının alt yapısının ve oluşumunun, sonrasında da uygarlık toplumlarının ve XIX. yüzyılın başlarına kadar sürecek olan Avrupa'daki bölünmelerin incelenmesine ve değerlendirilmesine çalışılacaktır. Sonrasında ise, XIX. ve XX. yüzyıllarda, Avrupa'da birlik konusunda nasıl doruk noktalarına gelinmiş olduğu, bu aşamalardan, durgunluk, hatta çöküş aşamalarına gerilediği incelenecek ve değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. Avrupa'da İlk Birlik Fikirlerinin Ortaya Çıkışı

Avrupa bütünlüşmesi fikrinin geçmişi, çok eski tarihlere dayanmaktadır. Farklı dönemlerde, Kutsal Roma İmparatorluğu, Hitler, Napolyon ve diğer birlik taraftarları, kimi zaman şiddet içeren eylemlerle de olsa birlik projesini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Modern devletlerin ortaya çıkmasından sonra, filozoflar ve politik düşünürler birleşik Avrupa projesini ulusal bağlılığın çok ötesinde değerlendirmişlerdir. İki dünya savaşı ve bunların ekonomik ve sosyal yıkıntılarının ardından da Avrupa milliyetçiliğinin kalıntıları Avrupalıların üzerinden gitmemiştir. Avrupalı politikacılar, uluslararası çekişmelere son vererek, sosyal bütünlüşme ve ekonomik gelişmeyi desteklemek istiyorlardı. Onlar daha iyi bir dünya kurmanın yolunun buradan geçtiğine inanıyorlardı. Avrupa bütünlüşmesi onlara göre, barışı ve refahı simgeliyordu¹.

Avrupa'da bütünlüşme hareketleri konusundaki ilk girişimleri, Eski Yunan ve Roma uygarlıklarında görebilmek mümkündür. Bu dönemde, mevcut olan federatif yapı, site uygarlıklarında kurulmuş olan meclis, kurullar ve yargı mekanizmaları Avrupa bütünlüşmesine büyük katkılar yapmıştır.

Roma İmparatorluğu, M.Ö. 200-146 yılları arasında, denetimini eski Yunan (Helen, Grek) yarımadası ve Makedonya'ya kadar genişleterek yeni bir imparatorluk gücü olarak ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğu, diğer bütün imparatorluklardan farklı olarak büyük bir fatihin meydana getirdiği bir imparatorluk olmamıştır. Roma'nın tarihteki önemini, şöyle özetlemek mümkündür. Tarihte, Roma'ya kadar hiçbir devlet, kent devletin küçük coğrafi sınırlarının ötesine taşıyamamıştır. Roma'da M.S. 212 yılında İmparatorluk içindeki bütün özgür insanlar Roma yurttaşı olma hakkı kazanmışlardır. Roma, insanlık tarihindeki ilk büyük cumhuriyet olup, batılı anlamda modern devletin öncüsü olmuştur. Roma'nın Akdeniz'in her tarafında artan gücü gerilimlere yol açmış, İmparatorluk, MS 331'de Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrılmış, Doğu Roma'nın 1453'te yıkılmasıyla tamamen sona ermiştir. Roma'nın yıkılışının ana sebebi olarak Devletin birliğini sürdürememesi gösterilebilir. Roma'nın güçlü olduğu dönemlerde vatandaşlar arasında adalet, yasalara bağlılık, yasaların üstünlüğü gelenekleri vardı. Emperyalist genişlemenin sebep olduğu bozulma, artan zenginlik ve ihtiraslar, seçim sisteminin bozulması, birleştirici geleneğin bozulmasında en önemli etkenler olarak sayılabilir. Roma'nın yurttaşlık bağları

¹ Desmond Dinan, **Europe Recast A History of European Union**, Hampshire, Palgrave Macmillian, 2004, s. 1.

dinsel olmaktan çok ahlakî olduğundan, yurttaşlık duygusu zayıflayınca birlik de zayıflamıştır. Roma İmparatorluğu, dünya barışını koruyan bürokratik bir yönetim olarak algılanmıştır².

Hristiyanlığın Avrupa’da yayılması da Roma İmparatorluğu döneminde başlamıştır. Roma İmparatoru Konstantin (Doğu Roma – Bizans İmparatoru Gaius Flavius Valerius Aurelius Constantinus) (272-337), Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu’nun resmî dini olarak kabul etmiştir. Bu durum, Hristiyanlığın büyük ölçüde etkili olmasının başlangıcı olmuştur. Bu dönemden sonra, kilise ve din adamlarının dünya işlerindeki etkinliği artmıştır. Papa ve piskoposların fikirleri, bütün imparatorların fikirlerinden daha önemli hale gelmeye başlamıştır³.

Ortaçağ Avrupa dönemi ise, feodal düzenin yerleşmeye başladığı, dinsel düşünce yapılarının siyasal düşünceye şekil verdiği bir dönem olarak kabul edilmektedir. Burada öne çıkan en önemli öge, Kutsal Roma İmparatorluğu’dur. Kutsal Roma İmparatorluğu, Roma-Cermen kökenli aktörlerin dünyevî olmayan amaçlarla bir araya gelmesi olarak tanımlanmaktadır⁴.

2. 1. Avrupa’nın İlk Yükseliş Dönemi

Avrupa bütünleşmesine yönelik plânların, gerçek anlamda başladığı dönem Ortaçağ’dır. Bu dönemde, bazı düşünürler Avrupa bütünleşmesine yönelik fikirlerini gündeme getirmişlerdir. Bunların arasında, Immanuel Kant’ın “Sonsuz Barış’ın Sağlanması”na yönelik projesi, Saint-Pierre ve Victor Hugo’nun “Birleşik Avrupa Devletleri” plânları, ayrıca Montesquieu, Voltaire, Proudhon ve Saint Simon gibi düşünürlerin, Avrupa’da barışı esas alan bir entegrasyon ya da birlik fikirleri sayılabilmektedir.

Avrupa, ilk yükseliş dönemini XI. yüzyılda yaşamıştır. Bu dönem, aynı zamanda Hristiyanlık dini için yükseliş dönemi olmuştur. Dolayısıyla, kilisenin önemi ön plana çıkmıştır. Avrupa, söz konusu dönemde bütün siyasal bölünmüşlüğüne rağmen, belli bir ölçüde kültür ve uygarlık düzeyini bünyesinde barındırmıştır. Haçlı seferleri, (1096-1270) bu çoklu yapıya ait ortak amaçların bütünsel hareketleri olarak değerlendirilmektedir⁵.

XI. yüzyıl, her ne kadar bir toparlanma dönemi olarak gözüke de bu yüzyılda Avrupa’nın bütün sorunları tamamıyla çözüme kavuşturulamamıştır. XI. yüzyılda, Avrupa’da güvenlik görelisi olarak tesis edilmiş ve barbar istilalarına son verilmiştir. Fakat Avrupa genelinde barış ve düzen sağlanamamıştır. Dış baskının azalmasıyla bu kez yerel lordlar birbirlerine düşmüşlerdir. XI. yüzyıl sonrası Avrupa’da, karışıklık ve sürekli savaşların yaşandığı bir dönem olmuştur⁶.

² Oral Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan-1918’e**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989, s. 16, 17.

³ Lucy Dale, **Stories From European History**, New York, Longmans, Green And Co. Ltd, 1928, s. 36.

⁴ Beril Dedeoğlu, “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der: Beril Dedeoğlu İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 23.

⁵ Fernand Braudel, **Uygarlıkların Grameri**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s. 328-331, 348, 351.

⁶ Louis Cartou, **Communautés Européennes**, Paris, Dalloz, 1989, s. 17-30.

Papalık ve monarşiler arasında yaşanan bu çatışma, uzun vadede üstün askeri güçleri nedeniyle monarşilerin üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. XIII. yüzyılda, Fransa ve İngiltere’de homojen ve güçlü krallıklar kurulurken, Almanya ve İtalya’da Kutsal Roma İmparatorluğu’nun mirası üzerine küçük kent devletleri kurulmuştur. İtalya ve Almanya’da kurulan kent devletleri, XIV. ve XV. yüzyıllarda kültürel ve ekonomik önderliği ele geçirmişlerdir. XV. yüzyılda ise, Avrupa’nın batısında kurulan ulus devletler gelecek yüzyıllarda parlak ve uzun bir gelişme ve güçlenme potansiyeline kavuşmuşlardır. 1300-1500 yılları arasında Avrupa’nın siyasi dengesi, çevrede ekonomik bakımdan geri olan ulus devletlerle, batı Hristiyanlığı’nın ortasında küçük ancak gelişmiş kent devletleri arasında oluşmuştur. Bu siyasal yetki çatışmalarının ortaya çıkardığı savaşlar dizisi ile dolu yüzyıllar, Avrupa insanının güçlükler ve acılarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. Ancak bu dinamik ortam, Avrupa’daki hareketliliğin de çıkış noktası olmuştur⁷.

XIV. ve XV. yüzyıllarda, Avrupa insanının mücadele etmek zorunda kaldığı pek çok sorun bulunmaktadır. Avrupa, bu dönemde bir taraftan salgın hastalıklar ve kıtlıkla mücadele ederken, diğer taraftan da İtalya ve Almanya’daki iç savaşlarla sarsılıyordu. Ayrıca yine bu dönemde Fransa ve İngiltere arasında Yüz Yıl Savaşları (1337-1453) yaşanmaktaydı.

2.2. Yüz Yıl Savaşları (Hundred Years War) (1337-1453)

116 yıl süren Yüz Yıl Savaşları, Avrupa’da bütünleşme fikrinin oluşmasında büyük önemi olan olgulardan birisidir.

Hristiyan Avrupa’nın nüfusu, 1000-1300 döneminde 18-20 milyondan 60-70 milyona yükselmiştir. Ancak Ortaçağ’ın sonlarına doğru nüfusta hızlı bir düşüş yaşanmaya başlamıştır. Bunun sebebi, 1300’lü yıllarda yaşanan kıtlığa ve “Kara Ölüm” (Black Death) denilen veba salgınına dayandırılmaktadır. Veba salgınının birinci dalgası, Avrupa nüfusunun üçte birinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Daha sonra ortaya çıkan yeni salgının sebebi ise, İngiltere ve Fransa arasında yaşanan Yüz Yıl Savaşları olmuştur. Tarım nüfusunun belirli bir bölgede tutulması çok zor bir hale gelmiştir. Aynı zamanda, üretilen ürünlerin fiyatları, şehirlerdeki göre daha düşük kalmış, bu sebeplerden dolayı da toprak sahiplerinin gelirleri düşmeye başlamıştır. Bu durum, insanları şehre yerleşmeye ve tarım işçiliğini şehirlerde yapmaya itmiştir. 1350 sonrası, kriz dönemi olarak adlandırılmaktadır. Veba salgınından ve savaşlardan kurtulabilenler, hayat standartlarını yükseltip, çalışma koşullarını iyileştirmek için çalışacaklardır. İngiltere’de bu olaylara tepki olarak, 1351 yılında “Çalışma Kanunu” (The Statute of Labourers) çıkarılmıştır. Bu kanunla, yasadışı yollardan ücret yükseltilmesini talep ya da teklif edenler ile sözleşmeli işlerini terk edenlerin hapis cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Söz konusu kanun günümüzde uygulanan gelirler politikasına benzetilebilir⁸.

Savaşlar nedeniyle, Fransa’da insanların mülkleri tahrip olmuş, sık sık paranın ayarıyla oynanmaya başlanmıştır. İngiltere ve Fransa arasındaki Yüz Yıl Savaşları

⁷ Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan...a.g.k.**, s. 44, 45.

⁸ E. Damsgaard Hansen, **European Economic History, From Mercantilism to Maastricht and Beyond**, Denmark, Copenhagen Business School Press, 2001, s. 43-45.

sonucunda, İngiltere'nin galip gelmesi Fransa'nın güç ve prestij kaybetmesine sebep olmuştur⁹.

2.3. Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Geçerken Avrupa

XV. yüzyıl, Hristiyanlığın tekrar yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Bu dönemin diğer önemli özelliği, ulus devletlerin ortaya çıkıyor olmasıdır. Bu yüzyılın önemli tarihi 1453'tür. Bu tarih, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethettiği tarih olmasının dışında, bir çağın kapanıp diğer çağın başladığı bir tarih olması sebebiyle de büyük bir önem taşımaktadır. Bu büyük olayın, Avrupa'da bütünleşme fikrine çok önemli katkıları olmuştur.

Avrupa'nın bütünleşmesi olgusunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun adeta tetikleyici bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Hristiyan Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u ele geçirmesi fikrini bir türlü kabul edememiştir. Osmanlı'nın sürekli Avrupa içlerine doğru ilerlemesi düşüncesi, Avrupa'yı birlikte hareket etmeye itmiştir. Osmanlı'nın bu yöndeki her hamlesi, Avrupa'da bütünleşme fikrini ateşlemiştir. Fakat bu düşünce, XVII. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın coğrafi keşifler ve buluşlarla güçlenmesi sonucunda bir süreliğine kesintiye uğrayacaktır. Avrupa'da rekabet artık kendi içinde başladığından, Osmanlı karşısında tek güçlü bir birlik oluşturulması fikri bir anlamda artık ikinci plana atılmıştır.

XVI. ve XVII. yüzyıllar, Avrupa'nın büyük değişimlere şahit olduğu yüzyıllar olduğundan, bütünsel bir Hristiyanlıktan artık söz edilemez olmuştur. Protestanlık Avrupa'da hızla yayılmaya başlamıştır. Ortaçağdan yeniçağa geçen bu dönemde, Avrupa'da kilisenin birliği zayıflamış, Rönesans ve Reform hareketlerinin de etkisiyle "Hristiyan Topluluğu" fikri yerini "Avrupa Devletler Sistemi"ne bırakmıştır¹⁰.

İtalya'da başlayan Rönesans hareketleri, XV. yüzyılın sonlarına doğru Kuzey Avrupa kentlerine kadar etkili olmaya başlamıştır. İtalyan kent devletlerinin refahı büyük ölçüde doğu Akdeniz ile yapılan ticarete bağlıydı. Bu ticaretin etkileri Rönesans'ın doğmasında oldukça etkili olmuştur. İtalyan kent devletleri, Hristiyan olmayan dünya ile çok yakın ekonomik ve kültürel ilişkiler içerisindeydiler. Bu bakımdan, Hristiyan doktrin ve uygulamasının giderek daha geçersiz hale geldiği laik yaşam anlayışı, Avrupa'nın kuzeyinden önce, İtalyan yarımadasında başlamıştır. İnsanın, birey olarak gücünün ve elde edebileceği başarıların önemi üzerine kurulan Rönesans fikri, cumhuriyet rejimini koruyan kent devletlerde yeni bir toplumsal bilinç ve kamuya daha çok hizmet bilincinin gelişmesine önemli katkılar yapmıştır. Reform hareketleri ise, XV. ve XVI. yüzyıllarda kilise'nin dogmatik düşünce tarzına karşı başlatılmıştır. Reform hareketlerinin öncüsü, Martin Luther'dir (1483-1546). Luther'in amacı, kiliseyi düzeltmek değil, onun yerine İncil'den çıkarılacak ilkeler üzerine yeni bir kilise kurmaktır. Luther, Roma'ya ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na karşı Almanya'da zaten birikmiş olan tepki dolayısıyla başlattığı bu harekete taraftar toplamakta zorlanmamıştır. Reformasyon süreci sonrasında, XVI. yüzyılda kilise yaklaşık olarak bu günkü şeklini almıştır. Papalık, bu tarihten sonra devlet yönetiminden ayrı dinsel bir örgüt olarak faaliyet gösterecektir. Rönesans ve Reform

⁹ Herbert Heaton, **Avrupa İktisat Tarihi**, C. 1, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Ankara, Teori Yayınları, 1985, s. 113.

¹⁰ Cartou, **a.g.k.**, s. 18.

arasındaki etkileşim, Avrupa kültürünün özünde bulunan pagan Helen ile Hristiyan geleneği arasındaki temel çelişkiyi oldukça belirgin bir hale getirerek, Avrupa'nın entelektüel ve manevî enerjisini yükseltmiştir¹¹.

Yeniçağın başlangıcının en önemli gelişmelerinden birisi de ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte batı Hristiyanlığı'nın reformasyonla birlikte güç kaybetmesi olmuştur. Böylece, Kutsal Roma İmparatorluğu, yüzlerce devletçik üzerindeki denetimini kaybetmeye başlamıştır. İktidarın bir elde toplanması yolundaki gayretler zayıflamıştır. Bu olgu, İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz ve İsveç'te daha belirgindir. Bazı devletler de (Hollanda'daki 7 eyaletin İspanya'dan ayrılması gibi) yabancı bir hükümdardan koparak bağımsızlıklarını kazanmışlardır¹².

3. Avrupa'da Din Savaşları ve Westphalia Barışı

XVI. ve XVII. yüzyıllar, Avrupa'da şiddetli din savaşlarına sahne olmuştur. Bu savaşlar, ancak Seksen Yıl ve Otuz Yıl Savaşları sonrasında 1648 yılında imzalanan Westphalia Barışı ile sona ermiştir. Westphalia Barışı Avrupa'da huzurun tesis edilmesi, dinsel özgürlüklerin sağlanması gibi önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Avrupa'da güç dengelerinin değişmesi sonucunu da beraberinde getiren bu barış, günümüz uluslararası ilişkiler teorisinin şekillenmesine de önemli katkılar yapmıştır.

3.1. Seksen Yıl Savaşları (Eighty Years War) (1566-1648)

1500'lerin sonlarında, Hollanda'nın kapladığı alanda, bugünkü Fransa'nın kuzeyi, Lüksemburg, Belçika ve Birleşik Eyaletler bulunmaktaydı. Söz konusu alan, ekonomik açıdan oldukça zengindi. Politik açıdan ise, büyük çekişmelerin ve savaşların yaşandığı bir alandı. Kuzey Denizi ve İngiliz Kanalı'na yakın olması sebebiyle, bu bölgede deniz ticaretinden büyük kazançlar elde edilebiliyordu. Tarımsal açıdan da, nehir ağzında kurulmuş diğer yerleşim yerleri gibi oldukça verimli topraklara sahipti. Bölge, sahip olduğu ekonomik avantajlar nedeniyle, politik çekişmelerin sıkça yaşandığı bir alandı. Tarihin üç büyük gücü, Fransa, Almanya ve İngiltere, bu bölgeye sahip olmak istiyordu. Bu listeye parlak dönemlerini yaşadığı yıllarda İspanya'da eklenebilir. Hollanda, 1506 yılında Almanya-İspanya hakimiyetindeydi. 1566'da ekonomik ve dinî nedenlerle, İspanya'da tansiyon yükselmeye başlamıştır. İspanya, Protestanlık ve Kalvinizm (Kalvenizm, Calvinizm)'in özellikle kuzey eyaletlerde (daha sonra "Hollanda Birliği" -The United Netherlands- olarak adlandırılacak alanda) yayılmasını durdurmak istiyordu. Bu bölgede, Katoliklik güç kaybetmişti. İspanya, karşıt görüşlü olanlara kesinlikle taviz vermeyeceğini belli ederek, Protestanlarla mücadeleye başlamıştır. Protestanlar, Katolik kilisesinin kurallarını eleştirmeye başlamışlar, bu durum da İspanya'nın kurallarına açık bir isyan olarak nitelendirilmiştir. Uzun mücadeleler sonucunda, 1579 yılında 7 kuzey eyalet, kendilerine "The Union of Utrecht" adlı bağımsız bir birlik kurmayı başarmışlardır. Kurulan bu birlik, 1648 Westphalia Barışı'na kadar, baskı altında da olsa mevcudiyetini

¹¹ Sander, **Siyasi Tarih İlkçağlardan...a.g.k.**, s. 45-51.

¹² Heaton, **a.g.k.**, s. 215.

sürdürmüştür. Westphalia Barışı'nın bir parçası olarak kurulan Hollanda Cumhuriyeti ile söz konusu eyaletler tam olarak bağımsızlıklarını elde edebilmişlerdir¹³.

3.2. Otuz Yıl Savaşları (Thirty Years War) (1618-1648)

Otuz Yıl Savaşları'nda dinin etkisinin en ön planda olduğunu görmekteyiz. Oysa ki, Seksen Yıl Savaşları'nda, din faktörü ve etkisi en belirleyici sebep olarak ortaya çıkmamış idi. Söz konusu iki savaş, ancak Westphalia Barışı ve sonrasında imzalanan Osnabrück ve Münster Antlaşmaları ile son bulabilmiştir.

Savaşın ve çekişmelerin ana sebebi, Protestanlar ile Katolikler arasındaki dinî anlaşmazlıklardır. Savaş, Almanya topraklarında gerçekleşmiştir. Protestanlar bir birlik kurarak 1618 yılında ayaklanmışlardır. Protestanlar, Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin desteğini alırken, Katolik Alman Devletleri ise Kutsal Roma İmparatorluğu'nun desteğini almışlardır. Önceleri din savaşı olarak başlayan savaş, daha sonra Alman iç savaşı ve Kutsal Roma İmparatorluğu'na bağlı bağımsızlığını kazanmak isteyen devletlerin savaşının da eklenmesiyle iyice karmaşık bir hal almıştır¹⁴.

Otuz Yıl Savaşları, Fransa'da bütünleşme ve Almanya'da parçalanma sonuçlarını da beraberinde getirmiştir. Fransa'da devlet, Katolik kalmakla birlikte, Fransa'nın ulusal çıkarları Papalığın çıkarlarından hep ayrı düşmüştür. XVII. yüzyılda, monarşi otoritesi Fransa'nın hemen her yerinde ilk kez tam olarak sağlanmıştır. Fransa, gerektiğinde Otuz Yıl Savaşları'nda olduğu gibi Alman Protestanlarının yanında olmaktan geri kalmamıştır. 1600'lerde Kutsal Roma İmparatorluğu resmen Katolik olmakla birlikte, İmparatorluk çevresinde Protestanlar da bulunmaktaydı. Protestan devletler, dinî özgürlüklerinin bulunmadığı gerekçesiyle, haklarını savunmak için aralarında bir birlik kurmuşlar, Hollanda, İngiltere, Fransa'nın desteğini almışlardır. 1609'da ise Katolik Alman devletleri, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun desteğini alarak birleşmişlerdir. Böylece Almanya, bir anlamda parçalanmakta, dinî bir savaşa hazırlanan ve birbirlerine karşı dış destek sağlamaya çalışan iki kampta toplanmaktaydı. Bütün bu etkenlerden kaynaklanan Otuz Yıl Savaşları'nın karmaşık bir hal alacağı daha baştan belliydi. Savaş, pek çok nedene dayalıydı ve pek çok alanda gerçekleşmekteydi. Öncelikle, Katolik ve Protestan davası nedeniyle, Alman iç savaşı görünümündeydi. İkinci olarak, Kutsal Roma İmparatorluğu ve bağımsızlığını kazanmak isteyen devletlerin iç savaşıydı. Üçüncü olarak ise, Fransa ile Habsburglar, İspanya ile Hollanda arasında ve işin içine Danimarka, İsveç ve Transilvanya'nın karıştığı Alman topraklarında sürdürülen uluslararası bir savaştı. Savaş, Protestanların zaferi ile sonuçlanmış ve savaş sonrasında Westphalia Barışı kabul edilmiştir. Otuz Yıl Savaşları sonrasında, Fransa Avrupa'nın en önemli gücü haline gelmiştir. Bundan sonraki dönemde Avrupa'nın liderliği Fransa'ya ait olacaktır. Almanya ise, Otuz Yıl Savaşları'ndan çok büyük darbeler olarak çıkmıştır. Savaş sonrasında, Almanya'da önemli ölçüde parçalanmışlık söz konusu olmuştur. Almanya, 1500'lerde Avrupa'nın gelişmiş bir bölgesiyken, 1600'lerde gerileme belirtileri göstermeye

¹³ Hansen, a.g.k., s. 80-83.

¹⁴ Berna Türkdoğan Uysal, **Batı Haçlı Seferlerinden Avrupa Birliğine**, İstanbul, Iq Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 28, 29.

başlamıştır. Almanya’da savaş sonrasında önemli nüfus azalışları olmuştur¹⁵. Otuz Yıl Savaşları, Alman nüfusunu 20 milyondan 14 milyonun altına indirmiştir.¹⁶

3.3. Westphalia Barışı (The Peace of Westphalia) (1648)

Westphalia Barışı, Otuz Yıl ve Seksen Yıl Savaşları’nın ardından 1648 yılında imzalanan Münster ve Osnabrück Antlaşmaları’nın bir bütünüdür. Bu barış ile, Avrupa’da büyük yıkımlara sebep olan din savaşları sona ermiştir. Westphalia, aynı zamanda günümüz uluslararası ilişkiler teorisinin doğmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Westphalia Barışı, Avrupa tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu Barış, Avrupa haritasının yeniden düzenlenmesi olarak da görülmektedir. Kutsal Roma İmparatorluğu’nun yetkileri zayıflatılmış, İspanya’nın üstün gücü yok edilmiş, Katolik etkisi sona erdirilmiş, Almanya’nın bölünmesi hızlanmış, devletler kendi politikalarını belirleme hakkını kazanmışlardır. Uluslararası ilişkilerde, papanın yetkileri kaldırılarak yeni bir döneme girilmiştir. Hollanda ve İsviçre’nin bağımsızlığı tanınmış, Fransa ve İsveç, Alman topraklarının bir bölümünü kendi topraklarına katmışlardır. Westphalia’nın Almanya için olumlu sonuçları da olmuştur. Protestanlık yerleşmiş, Roma Kilisesi ve papanın hakimiyeti sona ermiştir. Augsburg Din Barışı (1555) ile yerleşen “cuius religio eius religio -hükümdar hangi dinden ise tebaa da aynı dinden olmalıdır-” prensibi terk edilmiş ve aynı hükümdarın tebaaları arasında çeşitli mezheplerin yaşayabilmesi mümkün hale gelmiştir. Vicdan hürriyeti fikri yerleşerek, fikir gelişmesi teminat altına alınmıştır. Almanya’da Katoliklik, Protestanlık ve Kalvenizm geçerli dinler haline gelmiştir. Avrupa, artık kendi yasalarına göre davranan, kendi ekonomik ve siyasî çıkarlarını izleyen, istediği tarafta yer alan, ittifaklar kuran ve bozan bağımsız devletlerden oluşacaktır. Günümüzde, özellikle Avrupa’da devletlerin oluşturduğu uluslararası sistemin özde Westphalia Barışı’na dayandığı söylenebilir¹⁷.

Westphalia Barışı’nın bir diğer büyük önemi, uluslararası ilişkiler teorisinin gelişimi ve bu doğrultuda modern devletin gelişimi konusunda ortaya çıkmaktadır. Westphalia’ya göre, devletler iç işlerinde tamamen bağımsız olacaklar, birbirlerinin iç işlerine karışmayacaklardır. Kendi aralarındaki ilişkileri sürdürmek için de bir hukuk sistemi geliştireceklerdir. Bu uluslararası hukuk, özne olarak devletin tüzel kişiliğini kabul edecektir. Buna göre, bireylerin bir statüsü olmayacak, her birey kendi devletiyle muhatap olabilecektir. Devletler, kendi tebaalarıyla ilişkilerinde hiç kimseye hesap vermek zorunda kalmayacaklardır¹⁸.

Westphalia’nın en önemli sonuçlarından biri, devletin kendi tebaası üzerinde tek yetkili kılınmasıdır. Bunun ardından gelen modernleşme hareketleri, hep bu bağlamda düşünülmüştür. Bireyin bağımsızlığı önemli değildir. Amaç, Westphalia’nın öngördüğü yetkileri kullanacak devleti kurmaktır. XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarındaki

¹⁵ Sander, **Siyasi Tarih, İlkçağlardan...a.g.k.**, s. 59, 60.

¹⁶ Heaton, **a.g.k.**, s. 207.

¹⁷ Uysal, **a.g.k.**, s. 29, 30.

¹⁸ Çağlar Keyder, **Memâlik-i Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne**, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 210, 211.

siyasi akımların ortak paydası bu olmuştur. XX. yüzyılın ikinci yarısında bu ideale ulaşılmıştır¹⁹.

Westphalia Barışı, ayrıca savaşanlar arasında düzenlenen ilk barış konferansıdır. Avrupa'da örgütlenme yoluyla barışın sağlanabileceğine yönelik inancı artırmıştır²⁰.

Westphalia Barışı ile ilgili olarak Justin McCarthy'nin bir saptaması vardır. Bu da, Batılı güçlerin hakimiyeti altına aldıkları bir bölgeyi, barış konferansları yoluyla bölmesi geleneğidir. McCarthy'ye göre bu gelenek de, 1648'de din savaşlarına son veren Westphalia ile başlamıştır. Bunu diğer başka konferanslar da takip etmiştir. Örnek vermek gerekirse, İspanya'nın nasıl yönetileceği, Amerikan sömürgelerine kimin sahip olacağı, Amerikan Devrimi'nin nasıl sonuçlanacağı, Polonya'nın nasıl paylaşılacağı hep konferanslar yoluyla belirlenmiştir. Viyana Kongresi'nde, Napolyon savaşlarının darmadağın ettiği Avrupa'nın sınırları yeniden çizilmiştir. Paris Kongresi ile de Kırım Savaşı sona ermiştir²¹.

4. XVII. Yüzyılın Sonlarına Doğru Avrupa

XVII. yüzyılın sonlarına doğru geldiğinde, Avrupa Westphalia Barışı ile eski kötü günlerinden belirli ölçüde uzaklaşmış fakat, tam anlamıyla barış ve huzur ortamına da kavuşamamıştır.

Bu dönemde Avrupalı güçler, otoritenin kendi ellerine geçmesi için fırsat kollamaktadırlar. Avrupa tamamıyla hassas dengelerin üzerinde durmaktadır. Fransa, İngiltere, İspanya rekabeti süreklilik kazanmıştır. İspanya, bu rekabette puan kaybeden taraf olmaktadır. Bunun dışında, Osmanlı-Habsburg, Alman Prenslikleri-Polonya gibi rekabet halinde olan başka devletler de bulunmaktadır. Bu dönemin önemli olayı, 1688 İngiliz Devrimi'dir. Parlamentonun zaferiyle sonuçlanan İngiliz Devrimi sonucunda İngiltere, Hollanda ile ittifak kurarak Fransa üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır²².

1688'de sonuçlanan İngiliz Devrimi, parlamento ve kral arasında uzun süren bir çekişmeye sahne olmuştur. Sonuçta, kral parlamentoyu tanımak zorunda kalmıştır. 1689 yılında çıkartılacak olan "Bill of Rights" ile de siyasi sistem içinde parlamento'nun yeri belirlenmiş olmaktadır²³.

5. XVIII. Yüzyıl Avrupası ve Birlik Fikrinin Tekrar Canlanması

XVIII. yüzyıl Avrupa'sı, ekonomik anlamda değişimlere sahne olmuştur. Serbest piyasa ekonomisini savunan görüşler ağırlık kazanmaya başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisinin işleyebilmesi adına, ülkeler arasındaki ticaretin güven ortamında gerçekleştirilmesini sağlamak için, bütünleşme fikirleri tekrar canlanmaya başlamıştır²⁴. Bu

¹⁹ Keyder, **a.g.k.**, s. 212.

²⁰ Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I...", **a.g.m.**, s. 27, 28.

²¹ Justin Mc Carthy, **Osmanlı'ya Veda, İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları**, Çev: Mehmet Tuncel, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006, s. 211.

²² Mert Toker, **Türk Avrupa Günlüğü 1699'dan Günümüze Türk-Avrupa Siyasi Ekonomik İlişkileri**, İstanbul, PMR Publications, 2003, s. 25.

²³ Toktamış Ateş, **Siyasal Tarih**, 3. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1994, s. 78.

²⁴ Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I...", **a.g.m.**, s. 29.

dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun İstanbul'u fethiyle yükselen fakat bir süreliğine unutulmuş olan Avrupa'da bütünleşme fikirleri ve çalışmaları tekrar gündeme gelmiştir.

Avrupa'da, XVIII. yüzyılda yaşanan savaşlar önceliklere göre daha ılımlı olmuş, savaş alanları sınırlandırılmıştır. Avrupa, önceki savaşlardan önemli dersler almış olduğundan, savaşları sivil halka zarar vermeyecek şekilde organize etmeye çalışmıştır. Savaşlar sadece ordular arasında yapılırken, toplumun üretken kısmı savaşlara dahil edilmemiştir. XVIII. yüzyılda yaşanmış Avrupa'nın siyasi çehresini değiştiren önemli savaşlar, İspanya Veraset Savaşları ve Yedi Yıl Savaşları olmuştur.

5.1. XVIII. Yüzyılın Önemli Savaşları ve Antlaşmaları

İspanya Veraset Savaşları, büyük bir miras bırakacak olan İspanya Kralı II. Charles'ın 1700 yılında ölmesi ile başlamıştır. Öncelikle bu savaşlar düzenli ordu ile yürütüldüğünden, XVIII. yüzyılın gelecek savaşları için önemli bir uygulama ve örnek olmuştur. Din faktörü, bu savaşlarda etkili değildir, asıl unsur ticaret ve deniz gücüdür. Ayrıca savaş, "dünya savaşı" denilebilecek ilk savaştır. Savaşın tarafları, Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğu, Hollanda, Portekiz ile Brandenburg ve Savua (Savoie, Savoy) dukalıklarının oluşturduğu Büyük İttifak olmuştur. Fransa'nın yenilmesiyle imzalanan Utrecht Barışı (1713), XVIII. yüzyılın büyük çaplı olayları içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Hatta, modern dünyanın kurulmasında Westphalia'dan bile daha büyük bir öneme sahip olduğu ileri sürülebilir. İspanya dünyasının paylaşımını konu edinen Utrecht Barışı, Fransız etkisini sınırlandırmış ancak tamamen ortadan kaldıramamıştır. Daha önce adı duyulmamış olan iki küçük devlet Savua ve Brandenburg Avrupa'nın siyasi ufkunda görünmeye başlamışlardır. Sardunya'da Piyemonte ve Brandenburg'da da Prusya devletleri kurulmuştur. Utrecht Barışı'ndan en güçlü çıkan iki ülke Fransa ve İngiltere olmuştur. Ancak asıl kazançlı çıkan İngiltere olmuştur. Almanya ve İtalya'da ise karmaşa hâlen sürmeye devam etmiştir²⁵.

Diğer önemli savaşlar Avusturya Veraset Savaşları (1740-1748) ve Yedi Yıl Savaşları'dır (1756-1763). Her iki savaşın da sebebi, İngiltere ve Fransa'nın sömürge iştahları ve Prusya ile Avusturya arasındaki Orta Avrupa'daki askerî güç yönündeki mücadeledir. Prusya'nın Avusturya'ya karşı galip geldiği savaş sonunda, 1748 yılında Aix-la-Chapelle Barışı imzalanmıştır. Buna göre, Prusya artık Avrupa sahnesine önemli bir güç olarak çıkmaya başlıyordu. Böylece, Prusya ve hâlâ güçlü bir devlet olan Avusturya, sınırları tam olarak belli olmayan Almanya bölgesinde de artık en etkin devletler olarak yer almaktaydı. Tarihte bu duruma Alman İkiliği (German Dualism) denilmektedir. Daha sonraki dönemde Avusturya, Prusya yenilgisinin izlerini silmek için Fransa ile ittifak yapmanın yollarını aramıştır. Bu durum Prusya ile İngiltere'yi birbirlerine yakınlaştırmıştır. Fransa-Avusturya ittifakına daha sonra Rusya'da katılmıştır. Bu ittifakların mücadelesi, Yedi Yıl Savaşları'nın ilk bölümünü oluşturmuştur. Savaş sonrasında imzalanan barış antlaşması ile eski durumun aynen korunmasına karar verilmiştir. Yedi Yıl Savaşları'nın geriye kalan kısmı, İngiltere ve Fransa arasındaki sömürge mücadelesi olmuştur. Savaş sonrasında, Hindistan, Afrika, Amerika'daki Fransız toprakları İngiltere'nin denetimine geçmiştir. Fransız ekonomisinin dayandığı deniz aşırı topraklarının büyük bölümü elinden çıkmıştır. 1763 tarihli Paris Barış Antlaşması, buna rağmen Fransa için çok ağır hükümler

²⁵ Sander, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan...a.g.k.*, s. 65, 66.

taşınamaktadır. Savaşın en önemli sonucu İngiltere'nin ticaret kanallarını açmış olmasıdır. Dolayısıyla, İngiltere'nin 1755-1785 döneminde, Amerika ve Doğu ile ticareti üç kat artmıştır²⁶.

5.2. Avrupa'da Birlik Fikirleri'nin Yeniden Canlanması

Avrupa'da birlik oluşturma düşüncesi, ulus devletlerin ortaya çıkması ile eş zamanlı olarak doğmuştur. Avrupa ülkeleri, kendi aralarındaki savaşlar sonucunda imzalanan barış antlaşmalarında, Avrupa'da birlik veya federasyon kurma düşüncesini gündeme getirmişlerdir. XVII. yüzyılda Kant, Avrupa Birleşik Devletleri fikrini ortaya atmıştır ve bu fikir diğer düşünürler tarafından da benimsenmiştir. Fakat Avrupa'da birlik oluşturma konusundaki çabalar, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru, sanayi devrimi sonucu artan sanayi üretimine pazar arayışlarıyla birlikte hız kazanmıştır²⁷.

Bu konuda, önemli bir düşünsel tasarı, J. J. Rousseau'ya aittir. Rousseau, XVIII. yüzyılda, Avrupa'da uluslarüstü nitelikli bir federal birlik yoluyla, devletler arasında sürekli savaşa yol açan uyumsuzlukların çözümünün ve barışın sağlanmasının mümkün olacağını savunmaktadır. Rousseau, Avrupalı devletlerin kendilerince bir "küresel alan" oluşturarak dönüşümlerini amaçlayan tasarısında, XIX. yüzyılda Avrupa devletlerini, gerçek bir siyasal bütünün güç ve saydamlığına sahip özgür ve istemli bir toplumda birleştirmek istemektedir. Rousseau'nun bu fikirleri bugünkü Avrupa bütünleşmesine önemli bir kaynak teşkil etmektedir²⁸.

XVIII. yüzyılda Avrupa'da birlik oluşturma yolundaki çabalar hız kazanmıştır. Fakat, öncekilerden daha büyük inançla, birlik düşüncesi çerçevesinde ortaya çıkan gayretler bu kez de büyük bir devrim hareketi ile engellenmiştir. Avrupa, XVIII. yüzyıl sonlarında tarihin en büyük devrim hareketlerinden birisi ile karşı karşıya kalmıştır.

5.3. Fransız Devrimi (1789)

XVIII. yüzyılda Avrupa'da yaşanan en önemli gelişmelerden birisi de Fransız Devrimi'dir. Devrimin çıkış noktası, uygulanacak vergi politikası karşısında malî durumları zayıflayacak olan soyluların, mutlak monarşiye karşı baş kaldırmalarıdır. Daha sonra, halkın bütün sınıflarının katılımıyla, kurulan genel meclisler, kral tarafından tanınmaya başlanmıştır. Kral, bu durumdan hoşnut olmadığından, bir süre sonra gerginlikler tekrar tırmanmaya başlamıştır. Ulusal Meclislerin kapatılması konusunda Kral etkili olamayacak, böylece meclisin istediklerini kabul etmek zorunda kalacaktır. 1789'da kabul edilen "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi" ile, egemenliğin ulusa ait olduğu, özgürlük, mülkiyet, ve baskıya karşı direnmenin vazgeçilmez ve devredilmez haklar olduğu kabul edilmiştir²⁹.

Fransız Devrimi'nin Fransa'ya getirdikleri, kapitalizme ve liberal demokrasiye kapılarını ardına kadar açması olmuştur. Halklarda eşitlik, girişim özgürlüğü, vergide

²⁶ Sander, **Siyasi Tarih, İlkçağlardan...a.g.k.**, s. 94-97.

²⁷ Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 7. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2003, s. 1.

²⁸ İbrahim S. Canbolat, "Avrupa Birliği'nin Kuruluş Felsefesi ve Yeni Avrupa'nın Yapılanması", **Türkiye-AB İlişkileri, Avrupa'nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Der: Ertan Efeğil, Mehmet Seyfettin Erol, Ankara, Orion Yayınları, 2007, s. 17.

²⁹ Ateş, **a.g.k.**, s. 110-120.

adaleti aramak gibi konularda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Devletle Kiliseyi birbirlerinden ayırmak, başta eğitim olmak üzere laikliğe gitmek, Fransa'da devrimin diğer getirileri olmuştur. Çağdaş Fransa'nın doğuşu, Fransız Devrimi ile başlamaktadır. Devrimin ilkeleri, Avrupa'ya Napolyon'un orduları tarafından yayılmıştır. Napolyon'un düşlediği kıta imparatorluğu'ndan geriye pek bir şey kalmamakla birlikte, en azından Napolyon'un gittiği her yerde eski rejimi yok ettiğini görmekteyiz³⁰.

Fransız Devrimi'nin etkilerini sadece Fransa ile sınırlandırmamak gerekir. Devrim, bütün Avrupa'da oldukça etkili ve toplumdaki sınıf farklılıklarının önüne geçilmesinde önemli bir adım olmuştur. Milliyetçi duyguların yayılmasına sebep olurken, aynı zamanda ulus devlet fikrinin de yayılmasına yol açmıştır.

Fransız Devrimi, XIX. yüzyılın siyaseti ve ideolojisini şekillendirmiştir. XIX. yüzyılın ekonomik tarafı ise, Endüstri Devrimi'nin etkisiyle biçimlendirilmiştir. İngiltere, dönemin ekonomik ve toplumsal yapılarını şekillendirecek ekonomik etkiyi sağlayarak, bu yeni dünyanın demiryolları ve fabrikaları için bir örnek sunmuştur. Fransa ise, dönemin en önemli devrimlerini gerçekleştirerek ona düşüncelerini vermiştir. Dünyanın çoğu yerinde, liberal ve radikal demokrat siyasetin tartışma konularını ve terminolojisini Fransa sağlamıştır. Pek çok ülkeye hukuk kurallarının, bilimsel ve teknik örgütlenme modellerinin girmesini sağlamıştır. O zamana kadar Avrupalı düşüncelere karşı direnmiş olan eski uygarlıklara, modern dünya ideolojisi, ilk kez Fransız etkisiyle dahil olmuştur³¹.

Fransız Devrimi, Avrupa'da Fransa'nın güç kaybına uğrayacağı düşüncesiyle önceleri memnuniyetle karşılanmıştır. Fakat daha sonra güç kaybedenin, mutlak monarşiler olduğu ortaya çıkınca, bu kez Avrupa'nın mutlak monarşileri telaşlanmışlar, Fransa karşısında ortak bir tutum sergilemeye karar vermişler ve Avrupa liderliğine soyunan Fransa'ya savaş açmışlardır. XIX. yüzyılın başlarına kadar süren savaşta Fransa yenilmiş, ancak demokrasi ve milliyetçilik fikirleri Avrupa'da yayılmaya başlamıştır³².

Fransa'nın Avrupa liderliğine soyunmasının ardında da, Avrupa'da bütünleşme fikrinin yattığı söylenebilir. Burada öne çıkan lider, Napolyon'dur. Napolyon, Avrupa'nın tamamını alarak birliğin sağlanmasını amaçlamış, fakat savaşı kaybederek bu amacına o dönem için ulaşamamıştır. Buna rağmen, 1814-1815 Viyana Kongresi gibi önemli gelişmelere zemin hazırlayarak dolaylı yoldan Avrupa bütünleşmesine katkı yapmıştır.

6. 1815 ve Sonrasında Avrupa'da Yaşanan Gelişmeler

6.1. Viyana Kongresi (1814-1815)

Viyana Kongresi'nin mimarları, İngiliz politikacı Robert Stewart (Viscount Castlereagh olarak da bilinir) ile Avusturya Başbakanı (Şansölye) Prens Klemens von Metternich olmuştur. Birisi parlamenter yapıya sahip bir ada devletinin, diğeri çok uluslu ve otokratik bir kara devletinin politikasını yürüten bu kişileri bir araya getiren şey,

³⁰ Server Tanilli, **Dünyayı Değiştiren On Yıl, Fransız Devrimi Üzerine (1789-1799)**, 3. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 1990, s. 223, 224.

³¹ Eric Hobsbawm, **Devrim Çağı 1789-1848**, 2. Baskı, Çev: Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi, 2000, s. 63.

³² Ateş, **a.g.k.**, s. 121, 122 ve Toker **a.g.k.**, s. 102-106.

Avrupa'da barış ve düzenin sağlanması için Napolyon'un yenilmesinin gerekli olduğuna duydukları inançtır. İngiltere, kıtadaki müttefiklerinden farklı bir ülkeydi ve Napolyon tarafından hiç işgale uğramamıştı. İngiltere, Napolyon savaşlarında gösterdiği çabalar dolayısıyla Avrupa'nın yeniden oluşumuna kayıtsız kalamamıştır. Ayrıca karşılıklı çıkarları da İngiltere ve Avusturya'yı birbirlerine yaklaşıtıyordu. Bu iki liderin Avrupa barışı ve güvenliğini sağlamak için el ele vermeleri, Viyana düzeninin ortaya çıkmasını ve istikrarı sağlamıştır. Bu ikili ittifak, Fransa'ya karşı üstün gelmiş, fakat cezalandırma yerine denge yönünde hareket etmişlerdir. Böylece Fransa'da intikam duyguları pekişmeyecek ve Fransa yeni kurulacak düzeni yıkmaya çalışmayacaktır. 30 Mayıs 1814 tarihli Paris Barış Antlaşması'nın amacı, Fransa'nın savaşta ele geçirdiği toprakların geri alınması ve Napolyon'un tahttan indirdiği meşru monarşileri yeniden kurmaktır. Fransa, İngiltere-Avusturya, Rusya-Prusya arasında denge unsuruydu. Bu nedenle, barışın şartları Fransa için fazla ağır olmamıştır³³.

Viyana Kongresi'ne tüm Avrupa devletleri ve hatta Napolyon'un yaktığı Kutsal Roma İmparatorluğu ile birlikte son bulan eski devletlerin temsilcileri de yeniden bağımsız birimler olabilme umuduyla katılmıştır. Fakat Kongre'de nihai kararları alanlar yine de dört büyük devlet (İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya) olmuştur. Delegelerin tümü, Avrupa devletlerinden birinin sisteme tamamen egemen olmaması konusunda aynı görüşteydiler. Bu sırada Kongre toplantıdayken kaçan Napolyon'un tekrar Fransa'nın başına geçmesi ve yenilmesi üzerine Fransa ile ikinci Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın hükümleri, birincisine göre biraz daha sertti. Söz konusu antlaşmanın hükümlerini uygulamak ve gerekirse barış için uluslararası askeri tedbirler almak üzere, Kasım 1815'te İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında Dörtlü İttifak kurulmuştur. Viyana Kongresi, yaptığı düzenlemeler bakımından önemli köklü değişiklikler yapan uluslararası diplomatik toplantı olarak tarihe geçmiştir³⁴.

Viyana Kongresi sonucunda ortaya çıkan Avrupa haritası, korkunun ortaya çıkardığı bir harita olmuştur. Bu korku Fransız Devrimi ve onun getirdiği fikirlerden kaynaklanmaktaydı. Viyana Kongresi, eski düzeni geriye döndürme umudu içerisindeydi. Böylece umutlarını Viyana Kongresi'ne bağlamış olanlar, büyük bir hayal kırıklığına uğramışlardır. Avrupa'da barış ve huzur ortamının tam olarak sağlanmadığı ve kısa bir süre sonra yeni bir savaş çıkacağı fikri ağırlık kazanmaya başlamıştır³⁵.

6.2. XIX. Yüzyıl Avrupa'sı Yeni Birlikler Dönemi

XIX. yüzyıl, Avrupa'da yeni birlik oluşumlarının hız kazandığı bir dönem olmuştur. 1815 Viyana Kongresi'nde, Avrupa'da kalıcı bir barışın kurulması için atılan adımlar yeni ittifakların oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Viyana Kongresi ile atılan bu adımların sonucunda, Prusya "Maassen Tarifesi" ile iç gümrükleri tamamen kaldırmıştır. 1834 yılında, Alman Gümrük Birliği (Zollverein) kurulmuştur. 1860 yılında imzalanan İngiliz-Fransız Ticaret Antlaşması ile taraflar arasında gümrükler indirilmiştir. XIX.

³³ Sander, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan...a.g.k.*, s. 118, 119.

³⁴ Sander, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan...a.g.k.*, s. 120, 121.

³⁵ Ateş, *a.g.k.*, s. 199.

yüzyılın sonlarına doğru gelindiğinde ise, Friedrich List* tarafından ortaya atılan korumacı fikirler nedeniyle Almanya, Fransa ve İtalya arasında gümrükler tekrar yükseltilmiştir. 1870-1914 döneminde Avrupa devletleri kendi içlerine kapanmış, Birinci Dünya Savaşı sonrasında da etkili bir birlik projesi hayata geçirilememiştir³⁶. Her ne kadar kalıcı bir birlik projesi ortaya atılmamışsa da, XIX. yüzyılda, Avrupa'da önemli birlik oluşturma girişimleri olmuştur. Bunlar İtalyan Birliği ve Alman Birliği'dir.

Yakın çağın başlarında, İtalya küçük devletçiklere ayrılmış bulunuyordu. 1815 Viyana Kongresi'nde İtalya'yı birleştirecek tedbirler alınamamıştır. İtalya, Roma'nın da kendi topraklarına katılmasını istiyor, fakat, Fransa ve Papa buna karşı çıkıyordu. Fransa'nın çıkarları için Papa'ya yardım etmek üzere Roma'ya asker göndermesi ve burada Prusya ile giriştiği mücadeleyi kaybetmesi üzerine İtalyanlar, 1870 tarihinde Roma'yı alıp burayı başkent yapmışlardır. Böylece İtalyan Birliği kurulmuştur. Bu sayede, İtalya Avrupa ve Akdeniz'de önemli bir unsur olmaya başlayacaktır³⁷.

Alman Birliği ise, yine 1815 Viyana Kongresi'nden birleşerek çıkamayan Almanya'nın bütünleşme çabaları sonrasında, 1870 yılında doğmuştur. Bu birliği kurma görevi, Prusya'ya verilmiştir. Prusya, 1818 yılında gümrük kanununu çıkararak ülke içindeki gümrüklerin tamamını kaldırmıştır. Böylece kendi içinde ekonomik birliği sağlamış olan Prusya daha sonra Alman devletlerinde gümrük birliğini sağlamaya yönelecektir. 1836 yılına kadar birkaç tanesi bütün Avrupa devletlerinde Gümrük Birliği tesis edilmiştir. Prusya'da 1862 yılında Bismarck'ın başbakanlığa getirilmesi ile birlikte, Alman Birliği konusundaki çalışmalar hız kazanmıştır. Bismarck, Avusturya'yı Alman siyasetinin dışında tutarak, Prusya liderliğinde bir birliğin sağlanmasına çalışmıştır. Birliğin sağlanması için Prusya, kuzeyde Avusturya, güneyde de Fransa ile mücadele etmiştir. Prusya'nın her iki mücadelede de galip gelmesi üzerine, 1870 yılında Alman Birliği tamamlanmıştır³⁸.

Bu girişimlerin yanında XIX. yüzyılda, ekonomik ve parasal birlikten siyasi birliğe geçmeyi amaçlayan başka modeller de olmuştur. 1860'ların ortalarında, Fransa, Belçika, İsveç, İtalya, Yunanistan ilk kez döviz kurlarını düzenledikleri bir sistem oluşturmuşlardır. 1865'te Latin Para Birliği (Latin Monetary Union) kurulmuştur. 1876'da İsveç, Danimarka, ve Norveç arasında İskandinav Para Birliği (Scandinavian Monetary Union) kurulmuştur. Her iki girişim de uzun ömürlü olmamıştır³⁹.

Bu birlik hareketleri, sürekli nitelikte olamamıştır. Çünkü bu dönemde Avrupa'da her devlet büyük güç olma arayışı içerisindeydi. Sonuç olarak, XIX. yüzyılda Avrupa'da tek bir egemen güç oluşmamıştır.

* Friedrich List (1789-1846): Tarihçi okulun önemli temsilcilerinden birisidir. Politik ekonomiye tarihsel ve gerçekçi bir gözle bakan List, belli başlı ülkelerde izlenen, serbest ticaret ve korumacılık politikalarının tarihini incelemiştir. Kalkınmanın, ilkel dönem, kırsal dönem, tarımsal dönem, tarım-imalat dönemi, tarım-imalat-ticaret dönemi olmak üzere beş aşamadan oluştuğunu öne sürmektedir. İmalat sanayii üretimine başladığı noktada, korumacılık politikasının izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Devlet, ulusal sanayi gerekli güce ulaşıncaya kadar, korumacı politika izlemelidir.

³⁶ Karluk, **a.g.k.**, s. 2.

³⁷ Ahmet Eyicil, **Siyasi Tarih**, Ankara, 1991, s. 44-50.

³⁸ Eyicil, **a.g.k.**, s. 50-57.

³⁹ Dedeoğlu, "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I...", **a.g.m.**, s. 35-37.

XIX. yüzyıla damgasını vuran bir diğer gelişme de, Sanayi Devrimi olmuştur. Sanayi devriminin ekonomik alanda sağladığı gelişmeler sonucunda Avrupa'lı devletler ekonomik gücü ele geçirmek için mücadeleye başlamışlardır.

Sanayi Devrimi, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de başlayıp tüm Avrupa'da Kuzey Amerika ve Japonya'da görülen değişimdir. Teknolojik alanda başlayıp ekonomik ve sosyal alanlara yayılan bu gelişme, devletleri tarım toplumundan sanayi toplumuna çevirmiştir. Sanayi Devrimi ile tarım üretiminde verimlilik artışı yaşanmış, endüstri üretimi hız kazanmış ve bankacılık kesimi gelişmiştir. "Sermaye Piyasası" kavramı ortaya çıkmış, "kapitalizm" adı verilen yeni bir düzen kurulmuştur⁴⁰.

6.3. Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Sonrası

Birinci Dünya Savaşı, XIX. yüzyılın sonlarında başlayan sebeplerle XX. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Savaş, İttifak Devletleri olarak anılan devletler (Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan, Almanya, Bulgaristan) ve İtilaf Devletleri olarak anılan devletler (İngiltere, Fransa, Rusya, ABD, İtalya, Belçika, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Yunanistan, Portekiz ve Japonya) arasında gerçekleşmiştir. Fransız ihtilali sonucunda yayılan milliyetçilik akımlarının etkisiyle Viyana Kongresi'nden bu yana yeni güç dengesi oluşumu konusunda yaşanan gerginlik, savaşın XIX. yüzyıl sonrasında beri gelen en önemli sebebi olmuştur. Bunun yanında bir diğer sebep olarak da sanayi devrimi gösterilebilmektedir. XIX. yüzyıl sanayi uyarlığı, Avrupalı devletlerin yeni sömürgeler elde etmeye çalıştığı bir dönem olmuştur. Yeni sömürge arayışları, Avrupalı güçler arasındaki gerilimin hızla tırmanmasına yol açmaktadır. Savaş, İttifak Devletleri'nin yenilgisi ile sonuçlanmış, ancak bütün Avrupa bu savaştan büyük yara almıştır.

Birinci Dünya Savaşı, Kasım 1918 tarihinde sona ermiştir. Savaş sonrasında 1919 yılında Versailles Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile Almanya'ya çok ağır bir savaş tazminatı yüklenmiştir. Ayrıca, Almanya'nın bağımsızlığı da sınırlandırılmıştır. John Maynard Keynes, "The Economic Consequences of the Peace" adlı kitabında (1920), bu antlaşmayı finansal yönleriyle değerlendirmiştir. Keynes'in öngörülerine göre, Almanya ödemek zorunda olduğu bu savaş tazminatı neticesinde büyük ekonomik darbeler alacaktır. Ayrıca, Fransız-Alman ilişkileri daha da gerginleşecektir. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasında kalan dönemde, Avrupa bütünleşmesine ait bakış açısında bazı değişiklikler olmaya başlamıştır. Doğu'da yeni ulus devletler, ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği, sivil savaş nedeniyle zayıflamış olduğundan Avrupalı devletler için önemli bir tehdit oluşturmamaktadır. ABD küresel olarak yükselen yeni aktördü. Bu nedenle, Avrupa ülkeleri artık ABD karşısında birleşmeye yönelmekteydiler⁴¹.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın tahrip edici izlerini silmeye çalışan Avrupa, yeniden birlik çabalarına başlamıştır.

Bu çalışmalar, Milletler Cemiyeti ile başlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin önemi, sadece Avrupa'nın değil, dünyanın öteki kıtalarındaki ülkelerin de üyesi bulunduğu ve barış zamanında kurulan ilk örgüt olmasındandır. Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'ndan alınan dersle 1919 yılında kurulmuştur. Ancak, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı çıktığında

⁴⁰ Ateş, **a.g.k.**, s. 189, 190, 195.

⁴¹ Dinan, **a.g.k.**, s. 2.

hiçbir üye bunu Milletler Cemiyeti'ne bildirme zorunluluğu hissetmemiştir. Milletler Cemiyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bütün varlığını Birleşmiş Milletlere bırakarak sona ermiştir⁴².

Avrupa devletlerini barış için bir araya getirme çabasında olan en önemli örgütlenme önerilerinden birisi de, 1924 yılında ortaya atılan Uluslararası Pan Avrupa Hareketi (International Pan-European Movement) olmuştur. Pan Avrupa Hareketi, Avrupa Devletleri'nin Fransa ve Almanya merkezli federal bir birlik oluşturmalarını, fakat İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin bu birliğin dışında tutulmasını öneriyordu.⁴³ Bu hareketin liderliğini, Avusturyalı siyasetçi Richard Coudenhove-Kalergi yapmıştır. Kalergi'nin hedefi, dört ilke çerçevesinde (özgürlükçülük, Hristiyanlık, sosyal sorumluluk, ve Avrupacılık) federal bir Avrupa sistemi oluşturmaktır. O dönemde kabul görmemiş olan bu öneri, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Avrupa'da yeniden filizlenecek olan ve bugün Avrupa Birliği olarak adlandırdığımız projenin temellerini atan siyaset adamlarınca benimsenecektir⁴⁴.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, gerçekleştirilen başka örgütlenmeler de olmuştur. Bunlardan birisi, "Avrupa Ekonomik Birliği İçin İşbirliği" projesidir. Bunun dışında, Fransa ve Almanya'nın Ruhr-Lorraine bölgesindeki kömür ve çeliğin birleştirilmesini öngören Ren Karteli'de önemli projelerden birisidir. Avrupa'da barış ve huzurun sağlanmasının Almanya ve Fransa'nın birlikte hareket etmesinden geçtiğine olan inançtan dolayı bu iki ülke arasında 1925 yılında Locarno Antlaşması imzalanmıştır⁴⁵.

Locarno Antlaşması, 1922 yılında Almanya'nın, Almanya, Fransa, Belçika ve İngiltere arasında savaşa girişmeme önerisidir. Ancak o dönemde Fransa'nın Almanya'ya saldırma olasılığı bulunduğundan bu öneri Fransa tarafından kabul görmemiştir. Fakat Dawes Planı ile bu iki ülke arasındaki gerginlik çözülmeye (Dawes Planı uyarınca, Fransa Ruhr bölgesini tamamen boşaltacak ve Almanya'ya geri verecektir), 1925 yılında Locarno Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile, Fransa ve Almanya ilişkilerinde bir denge sağlanmış ve Almanya yeniden Avrupa'nın büyük devletleri arasına alınmıştır. Ancak Locarno Dönemi altı yıl sürebilmiştir⁴⁶.

Avrupa, XX. yüzyıl başında bütünleşme yolunda büyük çabalar sarf etmiştir. Ancak, istenen anlamda kalıcı bir bütünleşmeyi gerçekleştirmek için XX. yüzyılın ortalarına gelmesi gerekiyordu. Çünkü söz konusu dönemde Avrupa'da kalıcı bir bütünleşmenin sağlanması için uygun bir ortam bulunmuyordu. Avrupalı devletler, bir taraftan yüzyıllardır büyük zararlar gördükleri savaşlardan yorulmuş, artık huzur ortamına kavuşmak istiyor, diğer taraftan da aralarında yaşanan çekişmeleri bir türlü önleyemiyorlardı. Bu sebeple, oluşturulan örgütlenmeler uzun ömürlü olmuyordu. Ancak bu örgütlenmelerin bir kısmının, bugünkü Avrupa Birliği'nin oluşumunda önemli bir payı olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

⁴² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s. 32-34.

⁴³ Dinan, **a.g.k.**, s. 2.

⁴⁴ M. Serdar Palabıyık-Ali Yıldız, **Avrupa Birliği**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007, s. 6.

⁴⁵ Beril Dedeoğlu, "Avrupa Birliği'nin Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmişi", **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der: Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 42-44.

⁴⁶ Sander, **Siyasi Tarih 1918...a.g.k.**, s. 30-32.

Avrupa'da XX. yüzyılın başlarında bütün çabalara rağmen istenen düzeyde bir bütünleşmenin sağlanamamasında etkili olan önemli bir gelişme daha bulunmaktadır. Bu gelişme, 1929 yılında yaşanan Büyük Bunalım'dır. 1929 yılında ABD'de yaşanan borsa krizi ile başlayan bunalım daha sonra bütün dünyaya yayılmıştır. XIX. yüzyılın güçlü olarak kabul edilen ekonomileri dahi bu krizden etkilenmiştir. Kriz, Avrupa örgütlenmesini geciktirmiş, fakat aynı zamanda kurulacak birliğin ekonomik istikrar açısından öneminin de anlaşılmasına yol açmıştır.

1929 Bunalımının bu kadar etkili olması, uluslararası ekonomik organizasyonların yetersiz oluşuna bağlanmış, bu eksikliğin giderilmesi için 1933 yılında Londra'da Dünya Ekonomik Konferansı (Economic World Conference) toplanmıştır. Kriz göstermiştir ki, küresel girişimler etkili olmadıkça, krizlerle mücadelede büyük sorunlar yaşanacaktır. Aynı düşünceler bölgesel birlik girişimleri için de geçerli olmaktadır⁴⁷.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde bile, Avrupa'da birleşme faaliyetleri sürmektedir. 1932 tarihinde, Belçika Hollanda, ve Lüksemburg arasında imzalanan Ouchy Sözleşmesi ile Benelüks'ün temelleri atılmıştır. Benelüks, Batı Avrupa'da XX. yüzyılda gerçekleştirilmiş olan ilk ekonomik birleşme olması açısından önemlidir⁴⁸.

7. İkinci Dünya Savaşı, Sonrası ve AB'nin Kurulması Yolundaki Çalışmalar

7.1. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) ve Sonuçları

1930'lu yıllar Avrupa için oldukça kasvetli yıllar olmuştur. Dönemin başında yaşanan ekonomik bunalım ve dönemin sonlarında başlayan İkinci Dünya Savaşı bunun en önemli sebepleridir. 1930'larda Faşizm Almanya ve İspanya'da durdurulamaz hâle gelmiştir. Demokrasiler, Orta ve Doğu Avrupa'da sendelemeye başlamıştır. İngiliz-Fransız çekişmeleri ve ABD'nin ilgisizliği sonucunda Hitler, dış politikada zafer üstüne zafer kazanmıştır. Ancak bu durum Eylül 1939'a kadar sürebilmiştir. Hitler'in Eylül 1939'da Polonya'ya girmesi, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş açmasına sebep olmuştur. Böylece İkinci Dünya Savaşı başlamıştır⁴⁹.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması 1 Eylül 1939 yılında Alman ordularının Polonya'ya saldırması ile olmuştur. Ancak, savaşın Avrupa devletleri arasındaki güç savaşlarına dayalı başka sebepleri de vardır. Hitler'in 1933 tarihinde iktidara gelmesi ile Almanya'nın Avrupa liderliğini ele geçirmesi için izlediği süreç burada oldukça önemlidir. Hitler, Alman ekonomisinin güçlendirilmesi için çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Almanya, korkunç bir silahlanma yarışına girmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versailles Antlaşması ile getirilen sınırlamalar kaldırılmıştır. Bir diğer sorun Danzig Bölgesi sorunudur. Hitler, Nazilerin etkili olduğu Danzig Bölgesi'nin Almanya'ya verilmesini istemiştir. Bunun için, Polonya hükümetinden kara bağlantısı oluşturulmasını istemiştir. Bu yolla, İngiltere ve Fransa'nın Polonya'ya verdikleri askeri güvencenin boş olduğunu göstermek istemiştir. Sorun çözülemeyince, Alman orduları 1 Eylül 1939'da Polonya sınırını geçmiş, 3 Eylül'de de İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan

⁴⁷ Hansen, **a.g.k.**, s. 247.

⁴⁸ Karluk, **a.g.k.**, s. 5.

⁴⁹ Dinan, **a.g.k.**, s. 4.

etmişlerdir. Daha sonra diğer Avrupalı devletlerin de savaşa dahil olmasıyla Avrupa, yıkıcı bir dünya savaşına daha sahne olmuştur. 1945 yılına gelindiğinde, Alman orduları, batıda Amerikan ve İngiliz orduları, doğuda da Rus orduları karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştır. Almanya, 7 Mayıs 1945'te teslim olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa özellikle de Almanya tam bir harabeye dönmüştür. Savaşın ardından, Britanya, Fransa, Sovyetler Birliği ve ABD dört büyük güç olarak Avrupa sahnesindeki yerlerini almışlardır. 1945 yazında, Avrupa'nın her yerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa'daki pek çok bölge Alman işgali altında zor yıllar geçirmiştir. Bu bölgeler, 1944 yılı ve 1945 yılının başlarında Alman orduları ile Sovyet ordularının şiddetli savaşlarına şahit olmuşlardır. Alman işgali, Batı Avrupa'da Doğu Avrupa'da olduğu kadar etkili olmamıştır. Ancak Batı Avrupa da, savaş nedeniyle yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Sovyet orduları Haziran 1941 tarihinden beri Alman ordularına karşı savaşmıştır. Sonunda Alman ordularının tamamıyla geri çekilmesi üzerine, Sovyetler Birliği Avrupa'nın büyük güçlerinden birisi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. ABD, savaştan zarar görmemiş ve güçlü bir biçimde çıkmıştır. ABD'nin amacı, uluslararası ekonomik sistem kurmaktır. ABD böylece, ticaret serbestisi ve yatırımlarda özgürlüğün sağlanabileceğini savunmaktadır. ABD'nin bu isteği, Dünya Bankası (World Bank) ve Uluslararası Para Fonu'nun (International Monetary Fund) kurulmasına yol açmıştır⁵⁰.

1930'lardan alınan dersler, iyi işleyen bir ödemeler sistemine olan ihtiyacı ortaya koymuştur. Uluslararası mali ve parasal sistem, acil olarak uygulamaya geçirilmeliydi. Savaş boyunca, İngiliz ve ABD maliye bakanları, bu konuda çeşitli fikirler geliştirmişlerdir. Oluşturulacak yeni sistemde, iki konu önemliydi. Birincisi, finansman ihtiyacı doğması muhtemel sektörlerin, uzun dönem uluslararası finansmanının sağlanması (altyapı, enerji gibi), ikincisi ise, iyi işleyen bir para sisteminin kurulmasıdır. Bu iki konu, Temmuz 1944 tarihinde, Amerika'nın Bretton Woods kasabasında düzenlenen konferansta tartışılmıştır. J. Maynard Keynes, uzun dönem sermaye arzı ile ilgili komitenin başkanıydı. Buradan çıkan karar, Dünya Bankası'nın kurulması (World Bank - IBRD) olmuştur. İyi işleyen bir para sisteminin kurulması ile ilgili olarak toplanan komitenin aldığı karar ise, Uluslararası Para Fonu'nun (International Monetary Fund-IMF) kurulması olmuştur⁵¹.

7.2. Soğuk Savaş Dönemi

Avrupa'nın bir güç merkezi olarak dünya politika sahnesinden çekilmesinin ardından, dünya en az yirmi yıl kesin çizgilerle ABD ve Sovyetler Birliği'nin çevresinde iki kutuplu bir nitelik kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ve İtalya'yı dize getiren güçler, İngiltere ya da Fransa değil, ABD ve Sovyetler Birliği idi. Savaş sonrasında 1970'lere kadar geçen sürede dünya, bu iki gücün yeryüzünde etki kurabilmek için gösterdikleri çabaya sahne olacaktır. Savaştan harabeye dönmüş bir şekilde çıkan Avrupa devletleri, bu iki gücün çevresinde kümelenecektir⁵².

⁵⁰ Dinan, a.g.k., s. 14, 15.

⁵¹ Hansen, a.g.k., s. 269.

⁵² Sander, *Siyasi Tarih 1918...a.g.k.*, s. 181.

Soğuk Savaş, derin kökleri olan husumet, kuvvetli güvensizlik ve tesadüflerin sonucunda meydana gelmiştir. Soğuk Savaş döneminde, 1940'ların sonlarında, Avrupa iki kutba ayrılmıştır. Batı Avrupa, genişlemeci Sovyetler Birliği'ne karşı ABD korumasını, Doğu Avrupa ise Sovyet kontrolünü kabul etmiştir⁵³.

7.3. Avrupa Birliği'nin Kurulması Yolundaki Girişimler

Soğuk Savaş Döneminin ürünü olan bu iki kutuplu dünya, Avrupa'nın bütünleşme hayallerine daha büyük bir hızla ulaşmasını sağlamıştır. Avrupa'nın bir birlik olarak örgütlenme yolundaki hayali, gördüğümüz üzere, yüzyıllar öncesine dayanmaktaydı. Roma İmparatorluğu'ndan bu yana Avrupa, bu hayalin peşinde koşmuştur. 1950'lere doğru yaklaştığında, bu yöndeki çabaların hız kazandığı görülmektedir. Burada Sovyetler Birliği ve ABD'nin iki önemli dünya gücü olarak ortaya çıkmaları oldukça etkili olmuştur.

1950'lere yaklaşılrken, Avrupa bütünleşmesi fikirleri, oldukça önemsenmeye başlanmıştır. Bu dönemde görüşleriyle ön plana çıkan lider ise, Sir Winston Churchill olmuştur. Churchill, 19 Eylül 1945 tarihinde Birleşik Krallık, Birleşik Devletler ve SSCB arasında yapılan ve Avrupa'yı daha da bölen Yalta Anlaşması'nın akabinde, 1946 yılında Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "Avrupa Birleşik Devletleri" fikrini ortaya atmış ve Avrupa Birliği için Uluslararası Hareket adlı örgütü desteklemiştir⁵⁴.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından harabeye dönmüş olan Avrupa'yı yeniden canlandırma görevini, savaşın hemen ardından bir dünya gücü olarak ortaya çıkan ABD üstlenmiştir. Avrupa'nın yeniden kalkındırılması amacıyla kredi musluklarını sonuna kadar açmıştır.

Churchill'in çarpıcı ifadelerinin ardından bu kez, başka bir ünlü üniversitede, Birleşik Devletlerdeki Harvard'da dönemin ABD Dış İşleri Bakanı olan George Marshall, 5 Haziran 1947'de, Marshall Planı olarak bilinen "Avrupa'yı İyileştirme Planı"nı (European Recovery Plan) açıklamıştır. Marshall Planı, 16 Avrupa ülkesinin de bu öneriyi kabulü ile doğmuştur. Ama bundan da önemlisi, Avrupa'nın entegrasyonunda önemli bir yer tutacak olan, OEEC'nin (Organisation of European Economic Co-operation) 1948 yılında oluşturulmasıdır⁵⁵. 1960 yılında, ABD ve Kanada'nın katılımıyla OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) adını almıştır.

Yardımların başlamasından bir yıl sonra, Lahey'de savaştan çok çeken bir neslin bir araya geldiği "Avrupa Kongresi" (Congress of Europe) toplanmıştır. Kongre, demokratik ve birleşik bir Avrupa kurma kararı ile sonuçlanmıştır. Aynı yıl, İngiltere, Fransa, Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda, Lüksemburg) Brüksel'de bir anlaşma imzalayarak Batı Avrupa Birliği (BAB) (Western European Union-WEU) adlı bir savunma örgütü kurmuşlardır. Bu örgüt, önceleri İkinci Dünya Savaşı'nın saldırgan aktörleri

⁵³ Dinan, a.g.k., s. 13.

⁵⁴ P.S.R.F. Mathijsen, **European Union Law**, Seventh Edition, London, Sweet & Maxwell, 1999, s.12.

⁵⁵ Mathijsen, a.g.k., s. 13.

Almanya ve İtalya'yı bünyesine kabul etmemiştir. Bu iki ülke, BAB'a ancak 1954 yılında üye olabilmişlerdir⁵⁶.

4 Nisan 1949 tarihinde, Kuzey Atlantik Antlaşması ile kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ile 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra Antlaşması ile kurulan Avrupa Konseyi (Council of Europe) Avrupa devletlerinin ilk ve en önemli kurumsal örgütleri olmuştur. Avrupa'da kalıcı bir ortaklığın kurulması ancak Almanya ve Fransa'nın işbirliği yapmalarından geçmekteydi. Bu iki ülke arasındaki sorunlar ikinci dünya savaşından sonra bile devam ediyordu. Bu sorunların başında, Alman endüstrisinin kalbi olan Ruhr bölgesinin kontrolü yer almaktaydı. Bu sorunun ciddi bir krize dönüşebileceğini öngören iki Fransız siyasetçi, Dışişleri Bakanı Robert Schuman ve Devlet Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet, o döneme kadar savaş sanayiinin temel malzemeleri olarak kullanılan kömür ve çelik üretiminin kontrol altına alınması konusunda görev yapacak bir uluslararası kuruluşun taslağını hazırlamışlardır. "Schuman Deklarasyonu" olarak bilinen bu bildiri, Fransa ve Batı Almanya'nın kömür ve çelik endüstrilerinin beraber yönetilmelerini önermekteydi⁵⁷.

Schuman Deklarasyonu, 9 Mayıs 1950 tarihinde, Paris'te, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın görkemli salonu, Salon de l'Horloge (Saatli Salon)'da açıklanmıştır. Schuman, iki önemli konuda çözüm önerileri sunmuştur. Bunlardan ilki Ruhr bölgesi için uluslararası bir kömür ve çelik organizasyonu önerisi olmuştur. Diğeri ise, Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde Almanya'nın ayrımcılığa maruz kalmaksızın yer almasıdır. Schuman Plânı, ekonomik, politik ve sosyal amaçlar çerçevesinde oluşmuştur. Öncelikli amaç, kömür ve çelik endüstrilerinin modernleştirilmesi, bu iki sektördeki çalışma koşulları ve hayat standartlarının iyileştirilmesidir. Bugün Schuman Deklarasyonu, Fransa-Almanya ilişkilerinde ve aynı zamanda Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Fransa ve Almanya'nın liderleri, bugün yürüttükleri politikada aynı bakış açısına sahiptirler ve Birleşik Devletler de onların arkasında etkin bir şekilde durmaktadır. Ancak Fransa ve Almanya birlikteliği, yine de kendi içlerindeki farklı düşüncelerden kaynaklanan bazı eleştirilere maruz kalabilecektir⁵⁸.

Schuman Deklarasyonu sonrasında hız kazanan birlik fikirleri, Fransız-Alman kömür çelik üretimlerinin birleştirilmesini öngören, 18 Nisan 1951 tarihli Paris Antlaşması ile oluşturulacak, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT)* ile hayat bulmuştur. Bu birliğin oluşturulmasının ardında yatan sebep, sadece ekonomik değil, aynı zamanda politiktir. Söz konusu iki madde (kömür ve çelik) Fransa ve Almanya'nın endüstrilerinin temelini oluşturmaktadır. Bu sayede, Fransız-Alman çekişmesine son verilerek, Avrupa entegrasyonunun yolu açılacaktır. Antlaşmaya katılan ülkeler, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg'tur. Antlaşma, kömür ve çelik sektörlerindeki bu bütünleşmenin, "Yüksek Otorite" adı verilen bir organ tarafından yönetilmesini öngörmektedir. "Yüksek Otorite", üye devletlerin temsilcilerinden oluşmasına karşılık, uluslararası bir yetkiye sahiptir ve sektörü yönlendirme ve denetleme görevini üstlenmiştir.

⁵⁶ Palabıyık, a.g.k., s. 7.

⁵⁷ Palabıyık, a.g.k., s. 7, 8.

⁵⁸ Dinan, a.g.k., s. 37, 40.

* AKÇT: European Coal and Steel Community (ECSC); Communauté Européenne de Charbon et d'Acier (CECA).

24 Temmuz 1952 tarihinde, 50 yılına yürürlüğe giren Antlaşma, 23 Temmuz 2002'de sona ermiştir. Paris Antlaşması, AKÇT'nin idaresi, ortaklık kurumları, ekonomik ve sosyal şartlar ve genel şartlar konularındaki dört bölümden oluşmaktadır⁵⁹.

Antlaşma'nın yürürlüğe girmesi, bütün birlik arayışlarına rağmen, kolay olmamıştır. Fransa'da Nasyonalistler ve Komünistler, Antlaşma'ya karşı oy kullanmışlardır. Almanya'da ise, Sosyal Demokrat Parti olumsuz oy kullanmıştır. En yumuşak oylama süreci, tahmin edildiği gibi Benelüks ülkelerinde gerçekleşmiştir⁶⁰.

AKÇT'nin kurulması ile, hem Avrupa kıtasında uzlaşma ve barış zemini hazırlanmış olacak, hem de Almanya ve Fransa'nın tarihten gelen düşmanlığına çözüm bulunmuş olacaktır. Bunun yanında, Avrupa'nın dünya politikasındaki ağırlığını korumasını isteyen Kurucu Devletler, bir süre sonra işbirliğini daha da ileri bir aşamaya taşıyacaklardır.

8. Sonuç

Avrupa'da, ilk sosyal ve ekonomik faaliyetler, diğer bölgelerdeki oluşumlardan ciddi farklılıklar göstermiştir. Denizcilik, hayvancılık, nispeten dayanıklı tarım ürünleri (zeytin, üzüm, incir, defne, vd.) üretimi ön planda tutulmuştur. M.Ö. 3000'lerden itibaren, Avrupa, Asya ve Kuzey Afrika'dan göç almış, maden çağının gelişimini yaşamıştır. Kolonileşme başlamış ve hızla gelişmiştir. Bu olayların beraberinde de ticaret ilerlemiş, bazı sanayileşme emareleri görünmeye başlamıştır. Eski Yunan, genişleme sürecini başlatmış, pek çok medeniyeti de sonlandırmış, Ege ve adalara hakim olmuşlardır. Savaşçı olduklarından, güçlerini de kullanarak, kolonileşmenin boyutlarını daha da genişletmişlerdir. Yunan siteleri ekonomik ve malî bağımsızlıklarının yanında, savunma konularında da birlik olma yönünde girişimler başlatmışlardır.

Antik Yunan'ın bu parlak dönemi, ekonomisinin bozulmasıyla, yerini Antik Roma'ya bırakmıştır. Roma'nın Doğu ve Batı olarak III. yüzyılda parçalanması ve sonrasında da Hristiyanlığın kabulü ile, işin şekli ve gidişatı iyice değişmiştir. Anglo, Sakson ve Norman'ların Britanya adasına ve kuzey Avrupa'ya yerleşmesi ile farklı sosyal ve ekonomik olaylar ve oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaçağ, kilisenin ve Papalığın kuvvetlenmesi ile, daha da değişik sosyo – ekonomik gelişmelere sebep olmuştur. Kara dönem olarak da nitelenen bu Ortaçağ dönemi, Avrupa'nın en zor ve en çekişmeli ekonomik ve sosyal patlamalarına, parçalanmalarına ve savaşlarına sahne olmuştur.

Roma İmparatorluğunun çöküşü ile de Yeni Çağ başlamıştır. Reform ve Rönesans etkileri ve yansımaları, kilisenin etkisini ve gücünü daha da azaltmış, hele Protestanlığın "Hümanizma Akımı" düşünceleri ve öğretileri ile, sosyo – ekonomik sistem iyice değişime uğramıştır. Keşifler, Fransız Devrimi, ekonomik ve malî sistemde ve doktrindeki değer yargılarının değişmesi, sanayileşme sürecinin hızlanması, teknolojiye bağlı buluşlar, Avrupa'da oluşumları, güç dengelerini değiştirmiş, Britanya'yı ön plana çıkarmıştır.

⁵⁹ Treaty Establishing The European Coal and Steel Community ECSC Treaty, http://europa.eu/scadplus/treaties/ecsc_en.htm, Erişim Tarihi (17.10.2007).

⁶⁰ Hansen, **a.g.k.**, s. 370.

Bu aşamada hemen belirtmek isteriz ki, söz ettiğimiz antik dönemler de dahil olmak üzere, Avrupa'da tarih boyunca, birlik fikri ve çabaları hiç eksik olmamıştır. Kilise ve Papalık bu konuda en etkin ve başarılı sonuçları almış ama tamama erdirememiş, hatta sonrasında daha da büyük parçalanmalar ve çekişmelere, kanlı savaflara ve büyük tahribata sebebiyet vermiştir.

Artık ticaret ve sanayi ön plandadır. Menfaat ve faydalanma beklentileri ise özünde pek değişmemiş, sadece sözünde ve oyuncularıyla değişmiştir. Temel asgari müşterekler, tarih boyunca olduğu gibi, gene arka planda olmazsa, olmaz bir veri olarak, yani güncel deyimle, kırmızı çizgiler, açık olarak ve/veya kapalı olarak hep mevcut olmuştur, galiba olmaya da devam edecektir.

Özellikle XIX. ve XX. yüzyıllarda, menfaat çekişmeleri, kaderde ve yararlanmada berabercilik gruplaşmaları ve kutuplaşmaları, birlik hareketleri, savaş hazırlıkları ve doğal sonucu olarak da savaşlar, en üst seviyelerine çıkmıştır. Sosyal hayat ve hümanizma, bu savaşlar sonrasında çok değişmiş ve tahrip olmuştur. Ekonomi ve entelektüel yaşam da doğal olarak, daha büyük çöküş ve zorluk içine düşmüştür. Bu durumdan yararlandıklarını sanan devletler dahi, zaferlerinin nemalarını toplayamamışlar ve zorluk içine girmişlerdir.

Herkes, yanlış davranışlarının ve trajik hatalarının maliyetlerini ödemeye başlamış ve sonuçta da, Avrupa'da birlikten, yeniden ve tabii ki her zaman olduğu gibi, sürdürülebilir olabilmesi amacıyla, söz etmeye ve harekete geçmeye başlamıştır.

Son iki yüzyıldaki savaşlarda ve ticarete en öne çıkan iki stratejik ürün olan kömür ve çelik de, bu oluşumun çekici ve anlaşmalara konu ürünleri olmuştur. Uygun kişiler, uygun zamanlama ve uygun zemin gibi temel elementler bir araya geldiğinde de ilk sonuçlar alınmaya başlanmış, Avrupa Savunma Topluluğu, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Roma Antlaşması ve nihayet Avrupa Ekonomik Topluluğu aşamaları oluşmuştur.

KAYNAKÇA

- ATEŞ, Toktamış. **Siyasal Tarih**, 3. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1994.
- BRAUDEL, Fernand. **Uygarlıkların Grameri**, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1996.
- CANBOLAT, İbrahim S. “Avrupa Birliği’nin Kuruluş Felsefesi ve Yeni Avrupa’nın Yapılanması”, **Türkiye-AB İlişkileri, Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılılaşma Sorunsalı**, Der: Ertan Efegil, Mehmet Seyfettin Erol, Ankara, Orion Yayınları, 2007, s. 9-26.
- CARTOU, Louis. **Communautés Européennes**, Paris, Dalloz, 1989.
- DALE, Lucy. **Stories From European History**, New York, Longmans, Green and Co. Ltd., 1928.
- DEDEOĞLU, Beril. “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der: Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 17-39.
- DEDEOĞLU, Beril. “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği’nin Yakın Geçmiş”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der: Beril Dedeoğlu, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003, s. 41-64.
- DINAN, Desmond. **Europe Recast A History of European Union**, Hampshire, Palgrave Macmillian, 2004.
- EYİCİL, Ahmet. **Siyasi Tarih**, Ankara, 1991.
- HANSEN, E. Damsgaard. **European Economic History, From Mercantilism to Maastricht and Beyond**, Denmark, Copenhagen Bussines School Press, 2001.
- HEATON, Herbert. **Avrupa İktisat Tarihi**, C. 1, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Osman Aydoğuş, Ankara, Teori Yayınları, 1985.
- HOBSBAWM, Eric. **Devrim Çağı 1789-1848**, 2. Baskı, Çev: Bahadır Sina Şener, Ankara, Dost Kitabevi, 2000.
- KARLUK, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 7. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2003.
- KEYDER, Çağlar. **Memalik-i Osmaniye’den Avrupa Birliği’ne**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- MATHIJSEN, P.S.R.F. **European Union Law**, Seventh Edition, London, Sweet & Maxwell, 1999.
- MC. CHARTY, Justin. **Osmanlı’ya Veda, İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları**, Çev: Mehmet Tuncel, İstanbul, Etkileşim Yayınları, 2006.

-
- PALABIYIK, M. Serdar ve Ali Yıldız. **Avrupa Birliği**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007.
- SANDER, Oral. **Siyasi Tarih İlkçağlardan-1918'e**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989.
- SANDER, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994**, 5. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1996.
- TANİLLİ, Server. **Dünyayı Değiştiren On Yıl Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)**, 3. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, 1990.
- TOKER, Mert. **Türk Avrupa Günlüğü 1699'dan Günümüze Türk-Avrupa Siyasi Ekonomik İlişkileri**, İstanbul, PMR Publications, 2003.
- Treaty Establishing The European Coal and Steel Community ECSC Treaty, http://europa.eu/scadplus/treaties/ecsc_en.htm, Erişim Tarihi (17.10.2007).
- UYSAL, Berna Türkdoğan. **Batı Haçlı Seferlerinden Avrupa Birliği'ne**, İstanbul, İq Kültür Yayıncılık, 2006.